

פרשת האזינו

הפרשה במבט רחב

הרב יואב אוריאל

שירת האזינו: מבט חדש אל פרקי הבריאה

דרך הפניה של הקב"ה לישראל היא יחודית ונראית מוזרה במבט ראשון: זוהי שירה שנועדה מראש להיות משוננת בפיהם של דורות ישראל. אולם דוקא שירה זו אינה פונה אל ישראל באופן ישיר. השכינה הדוברת מפיו של משה מדברת על ישראל כמעט כל הזמן בגוף שלישי: "שחת לו לא בניו מומם... יצב גבלת עמים למספר בני ישראל... כי חלק ה' עמו... ה' בָּדַד יִנְחָנו... יִרְכְּבוּ עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ... יִקְנְאוּהוּ בְּזָרִים" וכך עוד רבים.

אל מי בעצם פונה שירת האזינו באופן ישיר? מושא הדיבור שלה מוצג בפתיחתה: השמים והארץ - "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרִי פִי" (א). משה עומד מול הבריאה כולה ומספר לה על קורות עם ישראל.

כבר בפרשת וילך הודיע משה שהשירה תופנה לשמים והארץ, בעוד שישראל יהיו רק כשומעים אותה מן הצד (לא, כח-כט): "הֲקֵהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שְׁבָטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם וְאֲדַבְּרָה בְּאָזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעֱיִדָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ".

הפניית השירה אל השמים והארץ מעניקה משמעות חדשה לבריאה. אנו נמצאים כאן בפרקים האחרונים של חמשת החומשים, והתורה הרי התחילה בסיפור קורות החיים של כלל האנושות. בפרשיות בראשית-נח התורה לימדה אותנו שהנושא שלה הוא כלל בני האדם. אך מאז שאברהם נבחר להקים את עם ה' התורה עסקה בקורות ישראל בלבד. לכן ברקע המאורעות עמדה שאלת תפקידם של כלל הברואים ביחס אליהם. כעת בסוף התורה חלה נקודת מפנה כאשר השמים והארץ הם

הנמען הראשי של השירה. התורה חוזרת למבט על כלל הבריאה!

וכאן המקום להבין: מהו בעצם המסר של השכינה כשהיא שבה לפנות אל כלל הברואים? מיד בתחילת השירה מתגלה מערכת חדשה של קשר בין ישראל לכלל האנושות (ז-ט): "זָכֹר יָמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שָׁנוֹת דָּר וְדָר שָׁאֵל אָבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ זָקְנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ. בְּהִנָּחַל עָלֶיךָ גּוֹיִם בְּהַפְרִידוּ בְּנֵי אָדָם יַצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". משה חושף כאן, לקראת מותו, כי עם ישראל לא רק נבחר מכל העמים, והוא גם לא רק יגרום לכולם ברכה בעתיד, אלא שהוא גם בנוי בתור התמצית של כולם.

רש"י מרחיב את המבט ומסביר שכאן מתגלה מבט חדש וגדול אודות חטא דור הפלגה: "בהפרידו בני אדם" - כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן, אלא יצב גבולות עמים קיימים ולא אבדם. 'למספר בני ישראל' - בשביל מספר בני ישראל שעתידיים לצאת מבני שם, ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים, הציב גבולות עמים שבעים לשון". מתברר שהתגובה האלוקית שהיתה ראויה מלכתחילה לחטא מגדל בבל היתה כליה נוספת של האנושות. אך ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' הפלגה, רק בזכות ישראל ומכח ישראל. לכן חילק ה' את האנושות לשבעים אומות כנגד אותו כח של שבעים שהוא הציב בישראל.

מפליא לראות כיצד התורה מבהירה מחדש את מה שבעצם התחולל בחומש בראשית: משה מקשר כאן לראשונה את מעשה דור הפלגה המופיע בתחילת חומש בראשית, עם שבעים בני ישראל המופיעים בסוף חומש בראשית. וכך מתברר כיצד האנושות כולה קשורה בקשר בל ינתק לעם ישראל ולקורותיו.

נמצא שהמסר הכללי העולה משירת האזינו הוא שהשליחות של ההליכה בדרך ה' המוטלת על עם ישראל

היא לא רק בעבור עצמו, אלא בעבור כלל השמים והארץ.

שם חדש לבני האדם

כאשר משה אומר (לב, כו): "אֶמְרָתִי אֶפְאִיֶהֶם אֲשֶׁבִיטָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרָם", זו הפעם הראשונה בתנ"ך בה כלל בני האדם נקראים על שם 'אנוש'. עד כה הכרנו את אנוש בתור אישיות מסויימת: השלישי בשושלת האנושות. אך בנקודה זו כל בני האדם נקראים לפתע על שמו, ומגמה זו תמשיך לאורך התנ"ך. יש לתמוה מדוע כל בני האדם מתחילים להיקרא על שם של דמות היסטורית מסויימת? הרי רוב בני האדם לא נולדו מאנוש, שהרי לשת אביו היו בנים ובנות נוספים. האם באותה המידה היה מתאים לקרוא לכל בני האדם 'קינינים' על שם 'קינן' בנו של אנוש?

אלא שבשושלת של ראשוני בני האדם בעולם, אנוש מסמן את רגע הנפילה והנטיה מן הקב"ה. בפרשת בראשית התורה מציינת אותו בנפרד משושלת עשרת הדורות הראשונים, כדי להצביע על כך שבזמנו חלה נקודת מפנה היסטורית לרעה (בראשית ד, כו): "וְלִשְׁתָּ גַם הוּא יֵלֵד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲנוּשׁ אֲזַ הוּחַל לְקָרָא בְּשֵׁם ה'".

והחל מפרשת האזינו והלאה, השם 'אנוש' בא להדגיש את חולשתם וקטנותם של בני האדם. אנו מוצאים שבדרך כלל, כאשר התנ"ך מכנה את האנושות בשם זה, מדובר בהקשרים שבאים לגלות את אפסותה: "מִי אֶתְּ וַתִּירָאִי מֵאֲנוּשׁ יָמוֹת וּמָבֹן אָדָם חָצִיר יִנְתֵּן" (ישעיהו נא, יב); "מָה אֲנוּשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וְכִן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ" (תהלים ח, ה); "קוֹמָה ה' אֵל יַעֲזֹר אֲנוּשׁ וְשִׁפְטוּ גוֹיִם עַל פְּנֵיךָ" (תהלים ט, כ); "הָאֲנוּשׁ מְאֹלֹה יִצְדֵּק אִם מַעֲשָׂהוּ יִטְהַר גְּבַר" (איוב ד, יז). וכך הוא במקומות רבים.

למעשה המשמעות הפשוטה של השם 'אנוש' מעידה על קושי, חולשה וכאב חמורים. כך לדוגמה בספר ירמיהו (טו, יח): "לְמָה הָיָה כְּאֲבִי נֶצַח וּמִפְתֵּי אֲנוּשָׁה מְאֹנָה הֲרָפָא". וכן בהמשך ירמיהו (ל, יב): "כִּי כֹה אָמַר ה' אֲנוּשׁ לְשִׁבְרֶךָ נִחְלָה מִפְתָּךְ". וכך במקומות נוספים. ושמו של אנוש מעיד על השבר וחסרון שחלו על כלל בני האדם בימיו.

אם כן, גם השם אנוש חושף קשר מיוחד בין סוף התורה לבין תחילתה, ובין עם ישראל לבין שאר האנושות. בשירת האזינו מתברר כי בניגוד לכל בני האדם שהלכו בדרכו של

דור אנוש והמשיכו בתהליכי הידרדרות, עם ישראל שומר על כולם כאשר שבעים כוחותיו מכוונים כנגד שבעים אומות העולם. משום כך, כשעם ישראל נכנס בתהליכי הברית עם הקב"ה, זוהי בשורה אדירה לאנושות כולה.

סימן לבנים הרב אליעזר קשתאל

דברי העמים

לימודי היסטוריה

"זָכַר יָמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שָׁנוֹת דָּר וְדָר שָׁאֵל אָבִיךָ וַיַּגִּדְךָ זָקְנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ". מפסוק זה אנו למדים את החיוב ללמוד את ההיסטוריה של עם ישראל. אדם שלא ילמד את התנ"ך, את דברי הנביאים, "שנקראו אבות" (רש"י דברים לב, ז), דרך האספקלריא של "זקניך – אלו החכמים" (שם), לא ידע איך לפענח את ההיסטוריה של עם ישראל, את הנהגת ה' כלפי עמו. במסכת שבת (לא ע"א) נאמר שכל אדם יישאל לאחר מותו אם הוא ציפה לישועה, "צפית לישועה – לדברי הנביאים" (רש"י שם). ציפייה לישועה, התבוננות על העולם ועל ייעודו, צריכה לבוא מתוך לימוד דברי הנביאים, מתוך הבנת התנ"ך. המושג הבסיסי להבנת ההיסטוריה, החוזר ונשנה בתנ"ך כולו ומהווה מרכיב יסודי בכל מאורע היסטורי, הוא מציאותם של "עמים". "בְּהִנְחֹל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יִצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". התורה מלמדת אותנו שעד דור הפלגה כלל לא היו עמים. בכלל, עם הוא ישות מוזרה שלא ברורה מטרתה, הרי כולנו אותם בני אדם. אמנם ברמה המעשית, יש מרחקים גיאוגרפיים, אבל מדוע לקבוע גדר מלאכותי ושרירותי שנקרא עם? הרבה יותר יעיל והגיוני להזכיר שכולנו אנושות אחת. ריבוי עמים מחולקים ונפרדים, הוא דבר מאוד לא חסכוני, ודאי המלחמות הנגרמות כתוצאה מכך. מהי משמעות העובדה שאנו מפוצלים ל"עמים", ואיזו תועלת יש בכך? השאלה מתעצמת אל מול עמים קטנים ושכנים, מדוע לכל אחד מהם קיימת זהות לאומית ייחודית הנשמרת בקנאות? "בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יִצַּב גְּבֻלַת עַמִּים", מהו שורש הפירוד והגבולות?

אחידות רדודה

ואכן, בעבר באמת היתה אחידות: "וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שְׂפָה אַחַת וְדַבָּרִים אַחָדִים" (בראשית יא, א), אחידות סביב מכנה משותף נמוך. קל לאחד אנשים סביב רווח מידי, סביב

איחוד העמים כולם

לאט לאט, התאחדותו של עם ישראל סביב ערכים עליונים תביא לאיחוד האנושות. איחוד אמיתי וטוב של העמים, שלא יוביל למכנה משותף נמוך, יוכל להתקיים רק בהנחייתו של עם ישראל ובהשפעתו. חשוב להדגיש כי אין הכוונה ליצירת אחידות אפרורית. בעם ישראל יש המון שבטים, המון גוונים, אבל כולנו מאוחדים. מאוחדים, פירושו של דבר שיש עניין אחד פנימי, מטרה עליונה משותפת שמחברת את כולנו. חז"ל אומרים שלעתיד לבוא יתבטלו העמים והמדינות. כשילכו כולם אחרי עם ישראל, אפשר יהיה לבנות מחדש מגדל. לא מגדל בבל, אלא מגדל דוד, בית המקדש. "וְנִהְרָו אֱלֹהֵינוּ כָּל הַגּוֹיִם" (ישעיה ב, ב).

ספר הושע – דחיה לצורך קרוב

מבחינות מסויימות, ספר הושע הוא הקשה שבספרי הנביאים. משובצים בו פסוקים בעלי חריפות רבה שניתן אפילו לשמוע מהם נטישה של הקב"ה את עם ישראל לגמרי. וכך אמר ר' יוחנן על חלק מהפסוקים בספר הושע

אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע: בניך חטאו. והיה לו לומר: בניך הם, בני חנוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמיק עליהן. לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: רבוננו של עולם, כל העולם שלך הוא - העבירים באומה אחרת.

(תלמוד בבלי מסכת פסחים דף פז עמוד א)

מסרים חריפים כאלו, עלולים לשיבוש בידי שונאי ישראל. על כן חלוקת הפרקים הנוצרית בספר הושע משקפת בכמה מקרים את מחשבותיהם הרעות ואת הנטיה לפסק את הפרשיות באופן כזה שייסתימו כמסקנה של דחיית ישראל. הדברים בולטים ביותר בפרשיית הסיכום. חלוקת הפרקים הנוצרים, מסיימת את הספר בפרשייה העוסקת באשמת שומרון:

גאוות יחידה דמיונית או תחושת עוצמה מלאכותית. זו היתה מגמת בניית מגדל בבל – אשר מוקם בבקעה דווקא, במקום נמוך ורדוד – שליכד סביבו המוני אדם. כדי למנוע אחדות שאין בה תוכן, הקב"ה יצר שיגעון שנקרא 'לאומיות', הגורם לעמים להסתגר בתוך עצמם ולהתעמת עם עמים אחרים. כשהתנועה הסוציאליסטית פרחת, נערכה ועידה של נציגי התנועה מכל העולם. באותה עת התרחשה מלחמה בין רוסיה ליפן, אבל הנציג הרוסי והנציג היפני ישבו ביחד, בהכריזם כי אחדות הפועלים גדולה יותר מהעניין הלאומי, והיא שתביא את בשורת השלום המיוחלת. הרי אין הבדל בין הפועל האנגלי לפועל הגרמני, כולם פועלים, עם אותן התמודדויות. אך אז הגיעה מלחמת העולם הראשונה – הפועלים האנגלים נלחמו נגד הפועלים הגרמנים והפועלים הרוסים נלחמו נגד הפועלים האוסטרים. כל המגדל המפואר של הסוציאליזם התנפץ לרסיסים על ידי שטפון לאומני חסר תוחלת. מתברר שברית לא אמיתית אינה רצויה בעיני ריבונו של עולם, שכן היא אינה אלא מכנה משותף של רצונות נמוכים ושפלים, וסופם שייעצרו בידי מסבב ההיסטוריה. "קשר רשעים אינו מן המניין" (סנהדרין כו ע"א).

עם הפוך – עם ישראל

המצב הזה משקף את כלל-האנושות, אבל יש עם אחד, שהוא באמת עם אחר: "לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". בני ישראל ירדו מצרימה בשבעים נפש, כמספר אומות העולם. הקב"ה חילק את האנושות לשבעים חלקים, גם אם היא התחלקה עוד קצת בעצמה בהמשך. עם ישראל מכיל שבעים אומות, שבעים פנים, בתוכו פנימה. אם נשים כמה יהודים ביחד, מיד יתגלעו חילוקי דעות, על כל נושא שבעולם. זה טבעו של עם ישראל, במגוון גדול. עם ישראל עובד הפוך משאר העמים. כשמנסים לתת לו מכנה משותף נמוך, הוא לא מתאחד, להפך. כשעבדו עבודה זרה, מיד התרחש פילוג ליהודה וישראל. עם ישראל מתאחד סביב התורה, סביב התפילה. כדי להצליח ליצור אחדות צריך להציב מטרה מאוד נעלה, אחדות עם ישראל בנויה על המון חלקים שמתאחדים לא סביב מכנה משותף נמוך, אלא סביב ערכים עליונים. ישנה טעות נפוצה, האומרת שאפשר לאחד את עם ישראל סביב התורה, אם רק נציג אותה נמוכה יותר, נגישה יותר. המציאות אומרת את ההפך – תורה שהיא גדולה, עמוקה ורצינית, מושכת יותר אנשים ויוצרת איחוד גדול יותר.

תִּאֲשֵׁם לְשִׁמְרוֹן כִּי מִרְתָּה בְּאֵלֶיהָ בְּחָרֵב יִפְלוּ עַלְלֵיהֶם
יִרְטָשׁוּ וְהִרְיוֹתָיו יִבְקָעוּ: פ

(הושע פרק יד פסוק א)

לעומת זאת חלוקת הפרשיות חותמת את הספר בפרשית
תשובה גדולה

שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יִקְוֶה אֶלְהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ:

(הושע פרק יד פסוק ב)

לאמור, כל מסרי הדחיה והריחוק המופיעים בספר, אינם
אלא הכנה וקריאה לתשובה גדולה של ישראל לאביהם
שבשמיים. צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם.

העץ שהופך לשושנה

בכמה מקומות בספר הושע נמשלו ישראל לעץ. עץ
פורה השתול על מים. אלא שבמקום לינוק חיות ממעיין
החיים הקרוב אליו, הוא הולך ורודף אחרי הרוח, כפשוטו
וכמשמעו, ומחפש חיות מן הרוח המזרחית.

אֶפְרַיִם רָעָה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כְּלֵהִיִּם כָּזָב וְשֵׁד יִרְבֶּה
וּבְרִית עִם־אֲשׁוּר יִכְרְתוּ וְשָׁמֶן לְמִצְרַיִם יִבָּל:

(הושע פרק יב פסוק ב)

סופו יהיה שדווקא הרוח המזרחית אותה ביקש, תהיה זו
שמיבשת לגמרי, אותו ואת מעיין חיותו.

כִּי הוּא בֶן אֲחִים יִפְרִיא יְבוֹא קָדִים רוּחַ יִקְוֶה מִמִּדְבָּר עֲלֵה
וְיִבֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיִחָרֵב מֵעֵינֵי

(הושע פרק יג פסוק טו)

אכן דווקא אשור, עליה נשענו ישראל, הגלתה אותם
מארצם. המילה היחידאית "יפריא" מזכירה לנו כי
המילה אפרים, נגזרת משורש הפריון. אך גם משורש
הפרא. כשהפך הפרא דינו ליבש ולהחרב.

אומנם, מעיין החיים הארצי של עץ הפרא חרב. אך כח
חיותו הפנימי עדיין שמור בתוכו. במקום לינוק חיים מן
הארץ הוא פונה אל טל השמיים. ופורח כשושנה.

השושנה היא צמח מים אשר אינו זקוק לחיבור ישר
לקרקע. ניתוק העץ משורשיו הארציים, אינו מהווה סופו
של הצמח אלא פנייתו למקור חיים פנימי ורוחני. מקור
חיים זה בתחילה מביא חיים עדינים ורכים כשושנה.

אֶהְיֶה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשְׁנָה וְיִגַּן שְׂרָשָׁיו כְּלִבְנוֹן:

(הושע פרק יד פסוק ו-ז)

כבר הביאו בספורי הטבע כי יש שושנה הנקראת שושנת
יריחו, שאינה נשרשת בקרקע והרוח נושאה לארצות
רחוקות דרך מדבריות והיא מתלחלת מן הטל ופורחת
וגדלה בהוד והדר, והוא משל לישראל הנישאים ע"י הרוח
ממקום למקום גולים ומטולטלים, וה' הוא הטל המחיה
אותם בגלותם, והיא פורחת ביופי והוד כשושנה.

(מלבי"ם הושע פרק יד פסוק ו)

אך עם הזמן שושנה זו גדלה ומצמיחה שורשים איתנים
בקרקע לצד ענפים גדולים ורחבים כענפי הזית.

יִלְכּוּ יִנְקוּתָיו וְיִהְיֶה כְּצֵית הַזֵּדֶן וְרִיחַ לֹא כְּלִבְנוֹן:

(הושע פרק יד פסוק ז - ח, ח-ז)

אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי

לפני פרשיית הסיום של ספר הושע, מחזיר הנביא את
ישראל לנבואותיו של שמואל הנביא המגלה כמה
המלוכה עלולה להיות מאוסה לפני ד':

כִּי לֹא אֶתְּךָ מְאַסֶּה כִּי־אֵתִי מְאַסֶּה מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם:

(שמואל א פרק ח פסוק ז - ח)

כך הושע:

אֶתְּנֶלְךָ מֶלֶךְ בְּאֵפִי וְאֶקַּח בְּעִבְרָתִי:

(הושע פרק יג פסוק יא)

שמואל הנביא תובע מהם להחזיר את המלוכה אל
מקורה, אל ד'.

הושע משתמש במילותיו:

אֶהְיֶה מִלְכְּךָ־אֲפֹא

(הושע פרק יג פסוק י)

ביטול המלוכה ומנגנוניה יחד עם כל תרבות העיר הבאה
עמה, היא חלק מכריתת עץ הפרא והפיכתו לשושנה.

מי חכם וישמר אלה

תחילתו של תהליך התשובה בהכרה ש"אשור לא יושענו
על סוס לא נרכב". זוהי הנחיה גדולה לתשובה לממלכה
שמדיניות החוץ שלה נשענת על תמרון בבריתות בין
אשור למצרים. בזמן הנביא הושע, ממלכת אשור נראית
ככח המשפיע בעולם. כל ממלכות האזור נכבשות על

בכלל ההויה למה שהוא מושג בכללות האומה. ולשם זה
אנו שואפים בכל פעלינו: יחוד קודשא בריך הוא
ושכינתיה.

(אורות ישראל א, ט)

ממני פרייך נמצא

ישראל קוראים הפטרה זו בעשרת ימי תשובה. יש
קהילות הקוראות אותה גם בתשעה באב. התשובה
הגדולה אינה התשובה רק אל המעשים הטובים. היא
תשובה אל ההכרה במקור החיים וטובם. תקנת עזרא
היא לקרוא בברכות וקללות לפני ראש השנה. ההפנמה
שמקור השפע הוא הקב"ה היא המלכת ד'. היא יסוד
התשובה. נשמעים הדברים בין קפלי סגנונו של הרמב"ם
בהלכות תשובה:

ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם,
שנאמר: ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו

(רמב"ם הלכות תשובה פרק ב)

בעל התניא ב'אגרת התשובה' מחדד עומק נוסף בהשבת
החיים אל מקורם.

אמנם זהו בזמן שהיו ישראל במדרגה עליונה, כשהיתה
השכינה שורה בישראל בבית המקדש; ואז לא היו
מקבלים חיות לגופם, רק על ידי נפש האלקית לבדה,
מבחינת פנימיות השפע שמשפיע אין סוף ברוך הוא...
וכשהאדם עושה תשובה נכונה, אזי... בתשובתו מחזיר
השפעת השכינה למקומה.

(אגרת התשובה פרק ו)

אין כאן רק הכרה במקור החיים, אלא בחירה לינוק את
החיים ממקורם האלוקי ולא מהופעתם המנתוקת
ממקורם. התשובה היא השבת ה' של המלכות אל
מקורה, השבת החיים אל שורשם. החיים והטוב נתתי
לפניך ובחרת החיים.

פרשת האזינו עוסקת בשירה האחרונה של משה רבינו,
המוכיח את עם ישראל סמוך לפטירתו. מאפיין ייחודי

ידה. ומלכות ישראל, בת חסותה, פורחת ומשגשגת
באופן שלא נראה מימי שלמה. ארבעת נביאי התקופה
חוזרים ומשננים שוב ושוב, שתהליך כניסת אשור לאזור
הוא תהליך אלוקי. לא כוחו של אשור מגלה את העמים
אלא חטאיהם, ולא ההשענות אל אשור מחזיקה את
ישראל במקומם אלא אריכות אפו של הקב"ה. האופן
שבו מתגלגלים הדברים דרך מלכות אשור הוא מטעה
ביותר. יש בו משהו מכביד על העין לראות ועל האוזן
לשמעו. וכך מנבא ישעיה בתחילתו של תהליך
התפשטות אשור לאזור:

שָׁמַעַן שְׁמוֹעַ וְאַל תִּבְיִנוּ וְרֵאן רְאן וְאַל תִּדְעוּ:

(ישעיהו פרק ו פסוק ט, ט)

על כן מסתיימת הנבואה באמירה נוקבת:

מִי חָכֵם וַיִּבֶן אֱלֹהִים נְבוֹן וַיִּדְעֵם כִּי יִשְׂרָאֵל דַּרְכֵי יְקֻקֵּי וְצַדִּיקִים
יֵלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִקְשְׁלוּ בָם:

(הושע פרק יד פסוק י)

יחוד קוב"ה ושכינתיה

תוכחת הושע פותחת בהסרת שמות הבעלים, אשר
ישראל סבורים שהם הנותנים להם את דגנם תירושם
ויצהרם. לאחר תהליך תיקון ארוך, זוכים ישראל לקבל
את השפע ישירות מן הקב"ה:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם יְקֻקֵּי אֶעֱנֶה אֶת־הַשְּׂמֵימִים וְהֵם
יַעֲנֵנו אֶת־הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת־הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירוֹשׁ וְאֶת־
הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנֵנו אֶת־יִזְרְעֵאל:

(הושע פרק ב פסוק כג - כד)

בסיום הספר חוזר תיאור השפע הגדול, אך באופן שונה:

יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל בְּצֵלוֹ יַחֲזִיקוּ דָגָן וַיִּפְרְתוּ כַגֶּפֶן זָכְרוּ כִּגְיוֹן לְבָנָיו:

(הושע פרק יד פסוק ח, ח)

אם בתחילת הספר הקב"ה עונה את השמים והם עונים
את ישראל. השפע מוצג כמתנותיו של הקב"ה. בסיום
הספר הקב"ה מחייה את כנסת ישראל באופן שהיא
מקור השפע. יושבי בצילה מחיים דגן ופורחים כגפן.
ובתוכה לשד חיים אלוקי מטל השמים. אהיה כטל
לישראל.

ובמעלה העליונה של כנסת ישראל לא יש שום הפרש
בין הנטיה שמתגלה ע"י ההשפעה של החיים האלהיים

בשירה זו, היא אינה פותחת בשמו של המנהיג השר אותה, בניגוד לשירות האחרות, כדוגמת שירת הים, לאחר קריעת ים סוף, הפותחת במילים "אֶז יִשִּׁיר מִן־הַיָּם וְיִבְנֶי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת" (שמות טו, א), וכן שירת דבורה הפותחת במילים "וְתִשָּׁר דְּבוֹרָה וְכָרַק בֵּן אֲבִינֵעָם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמֵּר" (שופטים ה, א).

ייחודה של שירת האזינו

רבי חיים פלטיאל נדרש לשאלה זו וביאר שבשירה זו יש דברי תוכחה קשים, ועל כן שירה זו לא נפתחה במילים 'שירת משה' או 'וישיר משה' וכיו"ב.

ואכן כבר בתחילת השירה, בפסוק השני הדגיש להם משה לישראל את נימת דבריו: "יַעֲרֹף כַּמָּטֵר לִקְחֵי תַזַּל כְּטַל אִמְרָתִי כְשֶׁעִירָם עָלֵי דָשָׁא וְכִרְבִּיבִים עָלֵי עֵשֶׂב" (לב, ב). משה רבינו מלמד אותנו, את האופן האמיתי, כיצד לומר תוכחה. יש להיזהר להוכיח באמרי נועם, ברכות ובנעימות, מבלי לפגוע באיש. אם הדברים יפגעו באדם שאותו מוכיחים, הוא יתרחק עוד יותר, ולא ישיג המוכיח את מטרת התוכחה. לכן משה הוכיח את כל הציבור, בצורה כללית, ולא הצביע על הפרט. כך יכל לדבר בקול חוצב להבות אש.

משה פתח ואמר: "יערוף כמטר לקחי", לפעמים אני מדבר קשות, שוטף כנהר. ויש שהדיבור יהיה בבחינת "תיזל כטל אמרתי", כשנדרש לדבר בקלות ובנועם, כדוגמת הטל. הוא מסיים פסוק זה ואומר: "כשעירים עלי דשא" כשמוכיח את כל הציבור ביחד, שהוא כדשא העוטף את כל השדה בירק, ואז אפשר לדבר כמו "סופה וסערה". אולם "וכרביבים עלי עשב" כשאני מוכיח את הפרט והיחיד, יש לדבר אליו באמרי נועם.

הקושי שבקבלת ביקורת

מדוע לאדם קשה לקבל תוכחה או דברי ביקורת?

לשאלה זו כמה תשובות: א. כבוד ותחרות. הדבר החשוב ביותר לאדם הוא כבודו וחשיבותו בפני הסובבים אותו. ביקורת מצביעה על חולשתו וכשלוננו של המבקר. כל אישיותו מתקוממת כדי לדחות אפשרות שאכן נכשל, כפי שהדבר מתבטא בדברי הביקורת. הפגיעה בכבודו של המבקר הופך את המפגש בינו לבין המבקר למפגש תחרותי. אם המוכיח טוען שיש פגם בהתנהגות רעהו, הוא אומר שהמוכיח מושלם יותר מחברו. אחת התגובות היותר שכיחות של המבקר כלפי המבקר היא: "ואתה כן

בסדר"? ויש שמוסיפים: "והרי אתה עשית כך וכך....". התגובה אינה תשובה עניינית לביקורת, אלא ביטוי לתחרות שביניהם, המצביע על חיסרון המצוי גם אצל המבקר ולא רק אצל המבוקר.

על דברי חז"ל: "אם יאמר טול קיסם מבין שיניך, אומרים לו טול קורה מבין עיניך..." (ערכין טז ע"ב) כותב מהר"ל: "...ומה שאמר בזה הלשון 'טול קיסם מבין שיניך', כלומר: עבירה יש בידך ואין אתה רואה אותה, כמו הקיסם בין השיניים שאין אדם רואה אותו. והוא משיב לו: 'טול קורה מבין עיניך', כלומר הרי יש עבירה בידך שהוא כמו הקורה, שהיא בין העיניים, קרובה לך, וראוי לראות אותה, אין אתה רואה הקורה, ואתה רואה הקיסם שבין שיני, שהוא נסתר..."

שינוי הרגלים

סיבה נוספת לקושי שבתוכחה, הוא שינויי הרגלים. כשמבקרים את הזולת, הוא רואה את מימדי הפניה אליו מעל ומעבר לבקשה לשינוי פעולה נקודתית. נראה לו שמבקשים ממנו לשנות משהו מאישיותו, ולא רק תחום צר של התנהגות שהוזכר בביקורת. ותגובתו לרוב: "זה אני וזה זה" כלומר, אל תנסה לשנות אותי ואת הרגלי. אי הרצון לשנות הרגלים, הוא גם החוסם את הנכונות לקבל בקורת.

את אי הנוחות בשינוי ההרגלים, הדגים רבי יוסף אלבו בספרו "ספר העיקרים" (מאמר רביעי, לב). הוא טוען שבכיו של תינוק על לידתו, נובע משום שהוא חש שמשנים את הרגלו להיות ברחם אמו, והבכי מבטא את אי ההסכמה לשינוי הרגל זה. כמו כן, התנגדותו של אדם למות, נובעת משום שהוא התרגל לחיות, ולכן אינו רוצה לשנות את הרגלו ולמות, ברוב המקרים, גם אם הוא סבור שהחיים עבורו הם גיהנום.

ניתן לומר כי הקשיים הגדולים ביותר, העומדים בפני כל אדם בהתמודדותו עם הסתגלות לחברה הסובבת, הם שינויי הרגלים. הביקורת שוברת את אחד ממאויי האדם, המצפה "שיאהבו אותי כפי שאני", או "שיקבלו אותי כמו שאני".

עוינות חוסמת

סיבה שלישית, הקושי המרכזי בקבלת ביקורת נובע מאופן האמירה. לרוב היא נאמרת מתוך כעס, עם מעט

עוינות, משום שהיא אינה נובעת מאהבה למבוקר ומרצון להיטיב לו, אלא כתגובה לדבר שהרגיז את המבקר.

"שידור" העוינות מתבטא גם מבחינה חיצונית – בקולו של המבקר, בקצב דיבורו ובהבעת פנים כעושה. את כל השידורים האלה שומע המבוקר, ורגשותיו נחסמים מלקבל את העיקר, את התוכן שמאחורי העוינות והכעס. לולא הכעס של המתלונן, והעוינות החוסמת, היה קל יותר לקבל את ההערות ואף לחפש דרך לשיפור.

משמבינים אנו את מניעי הביקורת והתוכחה, נשכיל להבין מתי, איך ובאילו נסיבות לפעול ולהוכיח את מכרינו על התנהגות קלוקלת.

גמר חתימה טובה

הפטרת שבת שובה חריגה, כיוון שמדלגים בה בין ספרים שונים בתוך ספר תרי עשר, ויש בה לפחות שלושה מנהגים שונים. בהפטרת שובה יש שלשה קטעים אפשריים:

הראשון 'שובה ישראל' מספר הושע, שכולם קוראים. השני מספר יואל, שאותו נהגו האשכנזים להוסיף, ויש שני מנהגים מאיפה להתחיל אותו, או מ'ה' נתן קולו לפני חילו', או מ'תקעו שופר בציון'. הקטע השלישי מספר מיכה שאותו נהגו הספרדים להוסיף. וכיום יש הרבה קהילות שמוסיפות את שני הקטעים, גם מיואל וגם ממיכה.

הסיבה למבנה המוזר כל כך של ההפטרה הזו הוא הכללים שלפיהם תיקנו את ההפטרות:

ההפטרות מתחילות מגזרה שהיתה כנראה בזמן אנטיוכוס, שלא הרשה לקרוא את קריאת התורה. ולכן עשו זכר לקריאת התורה, וקראו קטע בנביאים שמזכיר את מה שמדובר בקריאת התורה של אותו שבוע. כיוון שקריאת ההפטרה באה להזכיר את קריאת התורה, תקנו שיקראו בה לפחות עשרים ואחד פסוקים, כנגד שבעת העולים לתורה שצריכים כל אחד לקרוא לפחות שלשה פסוקים, ויחד זה יוצא עשרים ואחד פסוקים.

ובמקום שנהגו לתרגם את פסוקי ההפטרה, צריך היה לקרוא לפחות עשרה פסוקים, כך שיחד עם עשרת התרגומים, וחזרה על הפסוק האחרון, יצאו עשרים ואחד פסוקים.

הפטרת שובה ישראל, עד סוף ספר הושע היא רק תשעה פסוקים. ולכן נהגו האשכנזים להוסיף לה מספר יואל, כדי להגיע לעשרים ואחד פסוקים. והספרדים נהגו, כנראה, לפי הדין של מקומות שיש בהם תרגום, להוסיף את סוף ספר מיכה כדי להגיע לעשרה פסוקים. ועם הזמן התקבל גם מנהג לקרוא את שני הקטעים.

ועכשיו צריך להבין למה אנחנו קוראים דווקא את הקטעים האלה.

קודם כל יש כאן קשר אל הפרשה.

הפטרת שובה נקראת או בפרשת וילך או בפרשת האזינו. שתיהן פרשות שמדברות על הגלות שתבוא על עם ישראל. ולכן כל שלשת הקטעים של ההפטרה מדברים על החזרה של עם ישראל לארץ באחרית הימים, ועל החזרה של השפע האלוקי לארץ שמתבטא בצמיחה שלה.

למשל: בהושע "אֲפָרִים מִה לִי עוֹד לְעַצְבִּים אֲנִי עֲנִיתִי וְאֲשׁוּרְנִי אֲנִי כְבוֹרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פָרִיךְ נִמְצָא", ביואל "וַיִּקְנָא ה' לְאַרְצוֹ וַיִּחַמַּל עַל עַמּוֹ: וַיֵּטֶן ה' וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הֲנִי שִׁלַּח לְכֶם אֶת הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְשִׁבְעָתֶם אֹתוֹ וְלֹא אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֲרָפָה בְּגוֹיִם:", וכדי להבין איך כל הפרק שם מדבר על הגלות והגאולה כדאי לראות את פירוש האברבנאל, ובמיכה צריך להסתכל בפסוקים הקודמים: "רַעֲיָה עִמָּךְ בְּשִׁבְטֶךָ צֶאֱן נִחַלְתָּךְ שְׂכָנִי לְבָדָד יַעַר בְּתוֹךְ פְּרָמָל יִרְעוּ בָשָׂן וּגְלַעַד פִּימִי עוֹלָם: פִּימִי צִאתְךָ מֵאֲרָץ מִצְרָיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת".

מעבר לקשר אל הפרשה, את הפטרת שובה קוראים בעשרת ימי תשובה, וכל שלשת הקטעים מדברים על התשובה מזוויות שונות. ההבדל בין שלושת הקטעים נובע מהיחס שלהם אל התשובה.

הושע קורא לחזור בתשובה: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעוֹנֶךָ". הדרך לחזור בתשובה היא לפתוח פתח כחודו של מחט מצידנו, "קחו עִמְכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלַי", גם אם לא תיקנתם את כל העבירות. ונוסף לזה חשוב שנבטח בו ולא בבני אדם "אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל סוֹס לֹא נִרְכָּב וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעַשׂה יְדֵינוּ". ואז פותח לנו ה' פתח כפתחו של אולם, והוא עושה את כל שאר

לשון הקודש בפרשה

הרב יהונתן מיכאלי

האוחז ביד מדת משפט

בסוף שירת 'האזינו', מתוארת נקמת ד' שתהיה באויבי עם ישראל, על כל מה שהרעו לו ופגעו בו.

כך נאמר בשלושת הפסוקים האחרונים בשירה: "אם שנותי בְּרַק חֲרָבִי וְתֹאחֶז בְּמִשְׁפָּט יָדֵי אֲשִׁיב נֶקֶם לְצָרִי וְלִמְשַׁנְאֵי אֲשֶׁלֶם: אֲשַׁפֵּיר חֲצֵי מַדָּם וְחֲרָבִי תֹאכַל בְּשָׂר מַדָּם חָלַל וְשִׁבְיָה מְרֹאש פְּרָעוֹת אוֹיֵב: הֲרַנִּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדְיו יִקּוּם וְנֶקֶם יִשִּׁיב לְצָרָיו וְכִפָּר אֲדָמְתוֹ עִמּוֹ:" (לב, מא-מג).

לשון השירה מיוחדת, ויש מקום להתעכב ולהתבונן בכל פסוק ובכל מילה, מה בדיוק משמעותה, ופעמים רבות ישנן כמה משמעויות שונות שכלולות במילה אחת, ואפילו פסוקים שלמים בשירה יכולים להתפרש במשמעויות הפוכות (כפי שמבאר רש"י בפסוק האחרון של השירה). נתבונן הפעם במילה אחת בפסוק מא, המילה 'משפט' – שנוגעת מאד לעשרת ימי תשובה, שבהם מתגלה מלכות ד' השופט את הארץ, וכמו שבא לידי ביטוי בעשרת ימי תשובה בכך שאנו משנים את סיום ברכת 'המשפט' בתפילת שמונה עשרה, מ'מלך אוהב צדקה ומשפט' ל'המלך המשפט'.

המילה 'משפט' מתפרשת במקומות שונים במשמעויות שונות, שאף שהן קשורות זו לזו – יש חילוק גדול ביניהן, וחשוב לשים לב בכל מקום מה פירושה המדויק של המילה 'משפט' בפסוק.

החושן של הכהן הגדול נקרא "חֹשֶׁן מִשְׁפָּט" (שמות כח, טו), ורש"י (שם) מבאר שלוש משמעויות שיש למילה 'משפט': 'דברי טענות הבעלי דינים, וגמר הדין, ועונש הדין...'. תהליך המשפט 'השלם' כולל בדרך כלל שלושה שלבים: א. טענות בעלי הדין שהריב ביניהם; ב. הכרעת השופט כיצד ראוי לנהוג במקרה זה; ג. ביצוע פסק הדין למעשה.

נראה שהחלוקה היסודית היא בין שני שלבים: שלב 'העלאת הספק', שבו בעלי הדין מביעים כל אחד את עמדתו, ושלב 'הכרעת הספק', שבו הדיין פוסק את הדין הראוי, ואומר מהו העונש הראוי. שלב זה מתפצל פעמים רבות בין עצם פסק הדין לבין ביצועו, והדבר אף מסור

העבודה: "אֲרָפֵא מְשׁוּבְתֵם אֲהַבֵּם נִדְבָה כִּי שָׁב אִפִּי מִמְּנוֹ: אֲהִיָּה כִּטֵּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשְׁנָה וַיֵּךְ שְׁרָשָׁיו כְּלָבֶנוֹ".

כלומר התשובה היא לא דבר קשה כל כך, אנחנו צריכים לעשות רק את ההתחלה, וה' עושה את כל השאר. ולכן מסיים הושע "מי חֲכָם וַיִּבֶן אֵלֶּה נְבוֹן וַיִּדְעֵם כִּי יִשְׁרִים דְּרָכָי ה' וְצַדִּיקִים יִלְכּוּ בָּם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם", מי שחכם יוכל להבין את זה כבר היום, ולדעת כמה התשובה קלה. ולכן צדיקים הולכים בדרך התשובה. אבל פושעים לא מבינים את דרכי ה', וחושבים שצריך לתקן את כל מה שהם עשו, ולכן יכשלו ולא יחזרו בתשובה.

החלק שמוסיפים מספר יואל מתרכז בעבודה שאנחנו צריכים לעשות כדי לחזור בתשובה: "תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קְדְּשׁוּ צוּם קְרָאוּ עֲצָרָה", כשתקעו שופר מזכיר את ראש השנה, וקראו צום את יום הכיפורים. "אֲסִפּוּ עִם קְדְּשׁוֹ קִהְל קִבְּצוּ זִקְנִים". וזה ברור עוד יותר אצל אלו שמתחילים כמה פסוקים קודם, שעל פי המדרש גם הם מדברים על עשרת ימי תשובה: "וה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חִילוֹ" זה ראש השנה "כִּי רַב מְאֹד מִחֲנֵהוּ" אלו ישראל "כִּי עָצוּם עֲשֵׂה דְבָרוֹ" אלו הצדיקים "כִּי גָדוֹל יוֹם ה' וְנוֹרָא מְאֹד" זה יום הכיפורים "וְיִיכַלְנוּ" אלו שלשה ספרים שנפתחים בימים האלה.

וגם בפסוקים האלה מפורטות דרכי התשובה: "וְגַם עֲתָה נָאִם ה' שָׁבוּ עִדֵי בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְצוּם וּבְבִכִּי וּבְמִסְפָּד: וְקָרְעוּ לִבְבְּכֶם וְאֵל בְּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֵל ה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֲרָךְ אִפְּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה".

החלק שמוסיפים מספר מיכה, מתרכז בחלק של הקב"ה בתשובה. בחסד האלוקי שמאפשר לנו לחזור בתשובה כל כך בקלות: "מִי אֵל כְּמוֹךְ נִשְׂא עוֹן וְעָבַר עַל פְּשָׁע לְשֹׁאֲרֵית נַחֲלָתוֹ לֹא הִחְזִיק לְעַד אִפּוֹ כִּי חִפֵּץ חֶסֶד הוּא" וגם בלי שיש לנו הרבה זכויות, הקב"ה סולח בזכות ההבטחה לאבות "תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינִי מִימֵי קֶדֶם".

כלומר: הושע מדבר גם על הצורך שאנחנו נחזור בתשובה, וגם על החסד האלוקי שמשלים את התהליך. האשכנזים מחזקים ומפרטים את החלק של החזרה בתשובה שלנו, הספרדים מחזקים את החסד האלוקי שבתשובה, גם בלי זכות שלנו. ולא פלא שנוצר מנהג שמשלב את שניהם.

לרשויות שונות – הרשות השופטת והרשות המבצעת. שופטים ושוטרים. אך גם פסק דין 'פטור' הוא פסק דין, ש'מתבצע' מיד עם פסיקתו.

רש"י שם מבאר שהחושן נקרא 'חשן משפט' במשמעות של 'בירור דברים, שמפרש ומברר דבריו'. ונחלקים המפרשים שם האם כוונתו למשמעות הראשונה, של טענות בעלי הדין שהריב ביניהם, שכן במשפט הם מבררים כל אחד את טענותיו (מהר"ל); או שכוונתו למשמעות השנייה, של 'גמר הדין', שבה מברר השופט את הדין האמיתי.

רש"י מבאר מה כוונת המילה 'משפט' בפסוק שהבאנו לעיל: "אם שְׁנֹתֵי בֶרֶק חֲרָבִי וְתֹאחֶז בְּמִשְׁפַּט יָדֵי אֲשִׁיב נְקָם לְצָרֵי וְלִמְשַׁנְאֵי אֲשִׁלֵּם". וזו לשונו (בד"ה 'אשיב נקם'):

למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר "ותאחז במשפט ידי", לא כמדת בשר ודם מדת הקדוש ברוך הוא: מדת בשר ודם, זורק חץ ואינו יכול להשיבו, והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבם, כאלו אוחזן בידו, שהרי ברק הוא חצו, ונאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי, והמשפט הזה לשון פורענות הוא. בלע"ז יושטיצי"א [עונש]:

בפירוש זה, כוונת רש"י ברורה: המילה משפט היא במשמעות השלישית שראינו בדברי רש"י בפרשת תצוה, דהיינו 'עונש הדין', ולפי פירוש זה למדו חז"ל שמתוארת כאן הנהגה מיוחדת של ד', שבניגוד לבשר ודם שיוורה חץ, שלאחר שהחץ יצא לדרכו כבר לא ניתן להשיבו – עונש שד' מעניש הוא לעולם לא 'אל חזור', אלא מדויק לפי המדה הנצרכת בכל רגע נתון, וד' יכול להשיבו לאחור, דהיינו לעצור את פגיעתו אף לאחר שהחל לצאת לפועל, אם יהיה צורך בכך.

אך בד"ה הקודם, 'ותאחז במשפט ידי', אומר רש"י שני פירושים, שיש לעיין בהם יותר:

'ותאחז במשפט ידי' - להניח מדת רחמים באויבי שהרעו לכם, "אֲשֶׁר אָנֹכִי קֹצֵפְתִי מֵעַט וְהִמָּה עֲזָרוּ לְרָעָה" (זכריה א, טו).

דבר אחר, ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם.

המהר"ל אומר שהמילים 'דבר אחר' הן טעות סופר, שכן יש כאן פירוש אחד, שד' אומר שהוא יאחוז במדת

המשפט (ולא במידת הרחמים), וממילא יביא הדבר לנקמה באויביו, כיוון שהם הרשיעו ופגעו בישראל יותר מהראוי.

נראה שמשמעות ה'משפט' לפי ביאור זה, הוא במשמעות השנייה לעיל, משמעות 'גמר הדין', שעניינה הכרעת הדין את הדין הראוי לפי כללי המשפט.

בעל ה'צידה לדרך', מביא (בפירושו על רש"י) הסבר של רבו מהר"ם יפה, שמבאר שבתחילת דבריו מפרש רש"י פירוש אחר, ולכן אין צורך למחוק את המילים 'דבר אחר'. לדבריו, רש"י מבאר בפירוש זה את המילה 'משפט' במובן הראשון שהביא בפרשת תצוה, דהיינו טענות בעלי הדין! כוונת הפסוק לפי זה, שד' אומר שגם אם הוא יבוא במידת הרחמים, לטעון טענות לזכות הגויים שהרעו לנו, שאולי נהגו כדין – עדיין התוצאה תהיה נקמה בהם, כיוון שהם הרעו לנו יותר ממה שהיו צריכים.

מחלוקתם נעוצה בשתי אפשרויות לפרש את המילה 'להניח' (שכתב רש"י בתחילת פירושו), כפי שמהר"ם עצמו הבהיר:

הם פירשו מלת 'להניח' בפת"ח תחת ה"א, שההוא לשון הנחה ועזבון, שמניחו והולך לו, כמו "וַיִּנְחֶהוּ מִחוּץ לְעִיר" (בראשית יט, טז). ואני אומר, שהוא להניח בקמ"ץ תחת ה"א, שהוא לשון מנוחה ונחת, כמו להניח תפילין, ו"לְהַנִּיחַ בְּרֶכֶה אֶל בֵּיתְךָ" (יחזקאל מד, ל).

פסוק זה, הוא המקור לתחילת פיוט 'וכל מאמינים', שאנו אומרים בימים נוראים, שבו אנו מזכירים שד' 'אוחז ביד מדת משפט'.

המשמעות הפשוטה של ביטוי זה בתפילה, היא שאנו מזכירים שד' דן בימים אלו את עולמו, כפי שפירש הראב"ן 'שתופס בידו מדת הדין ודן את עולמו'. וכעין זה פירשו ראשונים נוספים.

אך יש מפרשים ביטוי זה לפי הפירוש שהביא רש"י ממדרש אגדה, שיש כאן הנהגה מיוחדת של ד' בדין, 'שאינו מותח המשפט לגמרי, רק אוחז בידו ומשיבו לאחור; אם יצאה גזירה על האדם והוא שב בתשובה, הקב"ה משיב הגזירה, שחבל המשפט אחוז בידו' (מטה לוי). פירוש זה מתאים במיוחד למשפט שקודם לו, שאותו הוא בא להמשיך (ולכן אומר המהרי"ל שיש לאומרם יחד בנשימה אחת), כפי שבאר ה'אמרי בינה':

'וכבר אמרנו לפרש "באין מליץ יושר מול מגיד פשע, תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וצדקנו במשפט המלך המשפט האוחז ביד מדת המשפט", דלפעמים בפועל הוציא קב"ה קול לפסוק רעה כדי שישבו ישראל... ה' האוחז ביד מדת משפט, אם עושין ישראל תשובה יוכל להפוך לטובה'.

ניתן להציע פירוש נוסף, שמתאים מאד גם הוא עם המשפט שקדם לו, לפי הסברו של מהר"ם יפה בדברי רש"י: בקשתנו מד' היא ש'באין מליץ יושר מול מגיד פשע', כשארין מי שילמד זכות בעדנו – תצדיק אותנו אתה, ד', שתטען את הטענות בשבילנו, ללמד עלינו צדדי זכות שונים, גם כאלו שאנחנו לא יודעים לטעון אותם.

חידות לילדים

לפי סדר העולים לתורה

ראשון – מי הם אלה שצריכים להקשיב ולהאזין?

(א) עם ישראל

(ב) הגויים

(ג) השמים והארץ

שני – מצאו את המילים "שאל אביך ויגדך" – מי הם אלה האבות שצריך לשאול אותם? (ראו ברש"י)

(א) חכמי ישראל

(ב) הנביאים

(ג) שלושת האבות

שלישי – מצאו את המילים "ויאכל תנובות שדי" – מי נקרא תנובות שדי? ראו ברש"י ומצאו מדוע הם נקראים כך.

(א) מוצרי חלב נקראים כך

(ב) פירות ארץ ישראל

(ג) הכבשים שמניבים הרבה חלב

רביעי – השלימו את הפסוק – "כי אש קדחה באפי"

(א) חצי אכלה במ

(ב) ותיקד עד שאול תחתית

(ג) וישן בהמות אשלח במ

חמישי – מי יצליח שאחד ירדוף אחרי אלף וינצח אותם? (ראו ברש"י אם התשובה שלכם נכונה)

(א) ישראל את הגויים

(ב) הגויים את ישראל

כמה שניים יצליחו לנצח?

(א) אלפיים

(ב) עשרת אלפים

(ג) חמשת אלפים

שישי – מצאו את המילים "הרנינו גויים עמו" – מי זה שינקום בגויים את מותם של אנשים מעם ישראל?

(א) הקב"ה

(ב) יהושע המנהיג הבא

(ג) עם ישראל בעצמו

שביעי – לאיזה הר משה צריך לעלות?

(א) הר סיני

(ב) הר נבו

(ג) הרי מדין

היכן מת אהרון?

(א) בהר נבו

(ב) בהר ההר

(ג) בהרי מואב

שאלת בונוס מההפטרה – איזה פסוק מההפטרה מופיע בברכת המזון?